

UTAZÁS A TÚLVILÁGRA

Római kori kocsisitemkezés feltárása Sárísápon

MRÁV ZSOLT

2012 nyarán a császárkori Pannonia északkeleti részén fekvő Sárísápon egy ritka és látványos régészeti lelet, egy kocsisír¹ került elő, amelyet a római uralom alatt élő őslakosság elitjéhez köthetünk. A kocsit a befogott lovakkal együtt helyezték a sírgödörbe, majd a lovakat leölték. A kocsi hitük szerint az elhunytat a távoli túlvilág örök boldogságot kínáló tájaira vitte.

BOMBA HELYETT KOCSISÍR

Nem várt eredményt hozott Sárísápon a Pázmány Péter Katolikus Tudományegyetem Régészeti Tanszékének tanúsítása. A Major Balázs megbízott tanszékvezető által vezetett kutatás célja egy 1926-ban kutatót, 4. századi mauzóleum hitelesítő feltárása volt. A sírpület elő is került, és a hitelesítő ásatás sok új megfigyeléssel gyarapította ismereteinket, de a terepmunka utolsó napján kiderült, mégsem ez lesz az ideai kutatások legnagyobb visszhangot kiváltó eseménye. A sárísápi dombtető geofizikai felmérése a mauzóleum közelében nagyméretű fémtárgy(ak)ra utaló mágneses anomáliát jelzett. A tűzszerészek egy vassínt bontottak ki, és miután még három előkerült, gyorsan egyértelművé vált, hogy az anomáliát nem óriásbomba vagy más világháborús hadieszköz, hanem egy eltemetett római kori utazókocsi vasalkatrészei okozták.

A sárísápi lelet jelentőségét emeli, hogy egy újabb, szakszerű régészeti ásatás keretében feltárt temetkezéssel gyarapodott a pannoniai kocsisírokra vonatkozó ismeretanyagunk. A hasonló leletek többsége valamilyen földmunka során, és így bolygatottan került elő, régészeti megfigyelésekre ritkán volt mód. Nagy szerencse ezért, hogy a sárísápi sírt, ha véletlenszerűen is, de mégis egy régészeti ásatás találta meg.

1. kép: A Sárísápi domb, amelynek tetején a római temető található

¹ Azokat a gödröket, amelyekbe temetkezéssel kapcsolatos célból fogatos kocsit vagy azok alkatrészeit és kocsilovakat temettek el, a szakirodalom összefoglaló néven kocsisíroknak nevezi.

ÚTRAKÉSZEN ELTEMETVE

A kocsisír nagyméretű gödrét egy látványos körpanorámával rendelkező domb tetején, egy római kori temető területén ásták. A sír sajátossága, hogy a kocsit útra készen, felszerelt kerekekkel helyezték el a sírgödörben. A többi ismert kocsitemetkezés esetében ugyanis a kocsikat szerkezeti elemeikre bontva vagy alkatrészeikre szedve tették a sírba. Ilyen szempontból a sárísápi sír legközelebbi párhuzama a budakeszi lelet, ahol ugyancsak tengelyre szerelt kerekekkel helyezték a gödörbe a kocsit.² Mivel Sárísápon ép kocsit temettek el, a feltárt alkatrészek eredeti helyzetükben kerültek elő, így a kocsit rekonstruálható lesz.

A RÓMAI KOR UTAZÓKOCSIJAI

A kelta és etruszk hagyományokra épülő római kocsigyártás az antik technikátörténetnek egy elfeledett, de izgalmas szelete.³ A Római Birodalmon belül Trákiában (a mai Bulgária területén)⁴ és az egykori Északkelet-Pannoniában (a mai Magyarország területén) ápták a kocsik eltemetésének szokását. Itt kerültek elő azok a zárt kocsileletek, amelyek alapján rekonstruálni lehet a császárkori utazókocsik külső megjelenését, újszerű technikai megoldásait.

Egy császárkori négykerekű utazókocsiba több mint kétszáz vasalást építettek be, ismerték a bogárn- és kocsikovács-ipar szinte minden mesterfogását. Alkalmazták a forgó első tengelyt, valamint a kocsiszekrény felfüggesztését is, hiszen a kötél- vagy bivalybőr szíjon függő szekrény jelentősen tompította a rázkódást.⁵ Ezzel a megoldással az utazás fáradalmi is elviselhetőbbé váltak.

A sárísápi sírban talált fogatos jármű egy gyorsabb közlekedésre alkalmas, ún. futókocsiként rekonstruálható, amelyet rossz utakon is tudtak hajtani. A gazdagabb családok által használt utazókocsik személyszállításra készültek, kényelmes ülésel. Külső megjelenésüket könnyed elegancia jellemezte, erről tanúskodik a sárísápi kocsit alvázának kialakítása is. A római kori kocsikovács „barokkos” indaspirálokkal díszítette még az alig látható, rejtett szerkezeti vasalásokat is.

2. kép: A római utazókocsi feltárása

3. kép: A kocsit egyik kerékbronzának kiemelése
(fotó: Nagy Melinda)

² Mráv Zsolt: Utas két világ között. A helyi elit kocsit tartalmazó temetkezései a császárkori Pannoniában. *Ókor* 8/3–4 (2009), 85.

³ Tarr László: A kocsit története (Budapest: Corvina, 1968), 131–148.

⁴ Венедиков, Иван: *Тракийската колесница* (Le char thrace) (София: Издателство на Българската Академия на Науките, 1960).

⁵ Röring, Christoph Wilhelm: *Untersuchungen zu römischen Reisewagen* (Koblenz: Numismatischer Verlag Gerd Martin Farneck, 1983).

4. kép: A feltárt római kocsi úgy, ahogy útra készen a sírgödörbe helyezték (fotó Kovács Olivér)

5. kép: A négyesfogat feltárás közben (fotó Kovács Olivér)

KOCSIVAL A TÚLVILÁGRA

A temetkezés kapcsán megjelenő kocsi a túlvilági utazás kelléke. A kevésbé tehetősek csak a síremlékükön ábrázolták a kocsit.⁶ Az elhunyt itt utasként jelent meg, szolgálai kíséretében, ritkán két-, gyakran négykerekű kocsin ülve, sokszor a kocsi előtt vezetett hátsólovával és kutyájával együtt. A gazdag családok azonban nem elégedtek meg a halotti utazás képi ábrázolásával. A 2. századtól kezdve elhunyt hozzátartozójuk sírjába helyezték a túlvilági utazáshoz szükséges utazókocsit is. Az elhunyt a kocsin tette meg a túlvilágra vezető hosszú utat, amelynek végén az örök boldogság várta. A császárkori kocsis temetkezéseket az Északkelet-Pannoniában lakó, kelta eraviscus törzs elitjéhez köthetjük.⁷ A mai Sárísáp azonban a szomszédos azalus törzs területén, a két törzs közötti határzónában fekszik, ezért elképzelhető, hogy a sír az azalus törzs egy eraviscus mintára temetkező családjának hagyatéka. Az őslakosok halotti áldozatként is ástak el kocsikat a temetőik területén. Az így földbe helyezett kocsikhoz nem tartozik feltétlenül egy adott temetkezés.⁸

KOCSI, LOVAK ÉS VADÁSZKUTYÁK

A pannoniai kocsitemetkezések alkalmával a kocsilovakat is eltemették. A sárísápi sírban a gyakoribb kettes fogatolás helyett négyesfogat került elő, egymás mellé fogott kocsilovakkal. Néhány korabeli ábrázolásról már ismertük ezt a fogatolási módot, de a sárísápi sír az első hiteles régészeti nyoma. Ez a költségesebb fogatolás kiválóan alkalmas a kocsik rossz útvil-

6. kép: A túlvilági utazás jelenete egy őslakos család síremlékén, 2. század

7. kép: Ahogy egykor a sárísápi kocsi kinézhetett. A Budaörsön talált egyik római utazókocsi rekonstrukciója (Mráv Zsolt)

⁶ Visy, Zsolt: *Wagendarstellungen der pannonischen Grabsteine* (Pécs: JPTE-TK, 1997).

⁷ Mráv, Zsolt: *Loyalty and Wealth: The Native Aristocracy of Roman Pannonia. Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001. The Roman Age. BAR - IS 1312* (Oxford: Archaeopress, 2004), 1–11.

⁸ Mráv Zsolt, *Utazás két világ között. A helyi elit kocsit tartalmazó temetkezései a császárkori Pannoniában. Ókor* 8/3–4 (2009), 81.

Mráv Zsolt • Utazás a túlvilágra – Római kori kocsitemetkezés feltárása Sárísápon

szonyok vagy nagy szintkülönbségek között való mozgására. Egykor a sárísápi kocsi is rosszabb minőségű bekötőutakon közlekedhetett. A közelben futó, a római kori Solvát (ma Esztergom) és Aquincumot (Budapest) összekötő úton használhatták, amely a Pilisen keresztül vezetett. A sárísápi kocsisír érdekessége, hogy rendkívüli épségben őrizte meg a négyesfogathoz tartozó, fából készült jármot, szinte ugyanolyan állapotban, ahogyan azt közel 1800 éve eltemették.

A lovak mellett négy egymásra fektetett kutya csontváza feküdt. A kutyákat ugyanúgy a temetkezési szertartás során ölték le, mint a lovakat. A kutyákat gyors futásra tenyésztették ki, és vadászat céljára tartották. A jól képzett vadászkutyák nagy értéket képviseltek és státuszsimbólumnak számítottak, hasonlóan, mint a felszerszámozott hátaslovak és a gazdagon díszített utazókocsik.

AJÁNLOTT IRODALOM

KISS, ATTILA

Das römerzeitliche Wagengrab von Kozármisleny (Ungarn, Kom. Baranya). Régészeti Füzetek Ser. II. No 25. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 1989.

MRÁV, ZSOLT

Loyalty and Wealth: The Native Aristocracy of Roman Pannonia. Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001. The Roman Age. 1–11. BAR – IS 1312. Oxford: Archaeopress, 2004.

MRÁV, ZSOLT

Paradeschild, Ringknaufschwert und Lanzen aus einem römerzeitlichen Wagengrab in Budaörs (Díszpajzs, markolatgyűrűs kard és lándzsák egy budaörsi római kocsisírból. A helyi elit fegyveres temetkezései Pannoniában). *Archaeologiai Értesítő* 131 (2006), 33–73.

MRÁV ZSOLT

Utazás két világ között. A helyi elit kocsit tartalmazó temetkezései a császárkori Pannoniában. *Ókor* 8/3–4 (2009), 86–95.

PALÁGYI, SYLVIA

Die römische Hügelgräber von Inota. *Alba Regia* 19 (1981), 7–93.

PALÁGYI, SYLVIA – NAGY, LEVENTE

Römerzeitliche Hügelgräber in Transdanubien (Ungarn). Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003.

VISY, ZSOLT

Wagendarstellungen der pannonischen Grabsteine. Pécs: JPTE-TK, 1997.